

beginjaren speelden vrouwen er een belangrijke rol — de Kamper weduwe Aleid Cluten was één van de leidende personen. Later 'verkloosterde' het kapittel: de geloftes gingen meer op kloostergeloftes lijken, en steeds meer huizen voerden de clausuur in. Koorn plaatst het kapittel duidelijk binnen de moderne devotie, en zij ziet het als een vorm van samenleven naast de kloosters en de frater- en zusterhuizen.

Onder de bijlagen die deze nuttige en soms tot nadenken stemmende bundel afsluiten verdient een 'Tabellarium chronologicum Windeshemense' vermelding: een overzicht van de aangesloten kloosters plus enige beknopte gegevens. Het behoort bij een tabellarisch overzicht van de congregatie, dat helaas niet ter recensie voorlag.

F. J. Kossmann

- 1 B. Lenferink, e. a., ed., *1520-1525. De kroniek van Johannes van Lochern, prior te Albergen. Vertaling en toelichting* (Albeigen/Enschede, 1995).
- 2 L. Wierda, *De Sarijshandschriften. Laat-middeleeuwse handschriften uit de Usselstreek* (Zwolle, 1995).

J. Drewes, *Glans en glorie van de Grote Kerk. Het interieur van de Alkmaarse Sint-Laurens* (Alkmaarse historische reeks X; Hilversum: Verloren, 1996, 274 blz., f49,50, ISBN 90 6550 148 7).

De 'zojuist grotendeels voltooide restauratie van de kerk' (7) was de aanleiding voor het verschijnen van deze bundel artikelen. Het is de bedoeling dat ook een deel over de bouwgeschiedenis van de kerk verschijnt 'waarin de resultaten van het recente bouwhistorisch en archeologisch onderzoek zullen worden gepresenteerd'. Wie niet met de kerk vertrouwd is en wie er niet regelmatig binnen kan lopen, zal dat tweede deel het kader moeten bieden om het onderhavige deel met nog meer vrucht te lezen.

Want over het interieur van de Grote Kerk, in de zin van de ruimte, het concept, de beleving van het gebouw gaat dit boek niet. Afgezien van het essay van C. A. van Swighem dat terecht de bundel opent, gaat het in deze bundel om de beschrijving van allerlei objecten die korte of langere tijd een plaats in het kerkgebouw vonden. Het zijn fraaie en bijzondere objecten, maar ook de redactie erkent een zekere willekeur in de selectie — zo bleef de grafombe van Floris V onbehandeld.

Van Swighem bespreekt de ruimte van de kerk, en geeft 'een beeld van de historie van gebruik en inrichting' (9). Hij wijst erop dat de kerk, hoewel vóór de Reformatie gebouwd, slechts in de eerste helft van de zestiende eeuw gebruikt is zoals de bouwmeesters bedoeld zullen hebben. Tussen 1470 en 1521 was de kerk nog niet voltooid, en na 1572 kregen de hervormers de macht en het gebouw in handen. Dat betekende dat de ruimtes anders dan voorheen gebruikt werden, al benadrukt Van Swighem eerder de continuïteit dan de breuk. Ook elders in de bundel blijkt dat de zuivering van de kerk niet zo dramatisch verliep als het begrip 'beeldenstorm' suggereert (zie bijvoorbeeld 242). Misschien is er eerder een breuk te construeren wanneer rond 1800 de kerken hun publieke functie als promenade verliezen en gesloten, slechts aan de eredienst gewijde gebouwen worden. In het laatste kwart van de eeuw kreeg de kerk ook als monument een bijzondere status, al leidde dat niet direct tot een vorm van monumentenzorg waar wij nu om staan te juichen.

Van de 274 bladzijden van het boek zijn er zo'n honderd gewijd aan de orgels in de Grote Kerk. Schilderijen en gebrandschilderde ramen krijgen in totaal ongeveer zeventig bladzijden toebedeeld, en de laatste zeventig bladzijden beschrijven een tweetal schilderijen, een scheepsmodel en een bibliotheek. Een breed assortiment.

De Alkmaarse gewelfschilderingen (behandeld door W. Th. Kloek) kennen één trieste periode in hun bestaan: eind negentiende eeuw zijn ze aan het Rijksmuseum verkocht. In 1925 werden ze herplaatst in de kerk, maar met dat al is er heel wat verloren gegaan. Kloek reconstrueert hun ontstaan in 1518 en schrijft ze voorzichtig toe aan Comelis Buys de Eerste, een mooie redenering zonder echt bewijs. Op basis van wat beschrijvingen en allerlei rekeningen beschrijft L. Noordegraaf de geschiedenis van de glazen. Hij weet veel wol te spinnen met weinig materiaal, maar daardoor wordt zijn artikel erg algemeen. In 1693 vervaardigde Romeyn de Hooghe een paneelschildering boven het grote orgel — in de duisternis nu bijna niet meer te zien. Het is een gecompliceerde allegorische voorstelling, die de auteur van de bijdrage over dit onderwerp, J. Otten, met veel geduld ontrafelt.

Veel aandacht krijgen Alkmaars beroemde orgels. H. van Nieuwkoop wijst erop dat orgels te duur waren om steeds te vervangen wanneer de muzikale smaak veranderde. Ze moesten dus worden aangepast aan nieuwe modes, zodat orgels eeuwen muziekgeschiedenis in zich hebben opgenomen. Alkmaars grote orgel werd in de zeventiende eeuw door beroemdheden gebouwd, en eind achttiende eeuw door een volgende beroemdheid geheel vernieuwd. In een wel erg technisch betoog bespreekt Van Nieuwkoop de waardering die de opeenvolgende versies van het orgel van organisten kregen — de reacties van de kerkelijke gemeente, toch de belangrijkste toehoorders, blijven buiten beschouwing. S. de Vries beschrijft vervolgens de decoratie op kast en luiken van het grote orgel, een ontwerp van Jacob van Campen. Wederom Van Nieuwkoop, nu samen met G. N. M. Vis, behandelt het zogenaamde koororgel, een door allerlei verwickelingen ongeschonden gebleven orgel uit 1511 dat na restauratie bovendien het oudste bespeelbare in Nederland zal zijn. Haakma Wagenaar bespreekt de kast, met het oog op de restauratie ervan.

Twee schilderstukken krijgen aandacht: I. M. Veldman wekt sympathie voor het vaak als gewrongen maniëristisch beschouwde Laurentius-drieluik uit 1543 van Maarten van Heemskerck, dat sedert 1581 in Zweden verblijft omdat het na de Reformatie niet meer in de kerk paste. P. Knevel behandelt de *Zeven werken van barmhartigheid* van de Meester van Alkmaar, dat sinds 1918 in het Rijksmuseum hangt. Het is ook niet voor de kerk waar het lange tijd hangen heeft gemaakt: de opdrachtgever was waarschijnlijk het Heilige Geest-gasthuis; na de opheffing ervan rond 1575 zouden de *Zeven werken* naar de kerk gekomen zijn. J. M. G. van der Poel bespreekt het zeventiende-eeuwse scheepsmodel dat als decoratie in de kerk hangt, en meent er een moralistische boodschap op te ontdekken; G. I. Plenckers-Keyseren C. Streefkerk sluiten de bundel af met een wel zeer schematisch overzicht van de geschiedenis van de librije die eertijds in de kerk gevestigd was. Een slotwoord of een register is niet voorhanden.

Wanneer de lezer het boek uit heeft en terugkeert naar het essay van Van Swighem voelt hij zich melancholiek. Zoals vroeger musea losse voorwerpen uit prehistorische tijden tentoonstelden om hun schoonheid en hun zeldzaamheid, zonder zich al te veel over de onderlinge samenhang te bekommeren, zo zijn in deze bundel fascinerende voorwerpen degelijk en soms beeldend beschreven. Maar in de meeste artikelen worden ze niet echt in de ruimte geplaatst; het blijven losse objecten, en de band met de kerkelijke praktijk wordt eigenlijk niet gelegd. Een uitzondering is het artikel van Noordegraaf over de gebrandschilderde glazen. Maar uitgerekend de glazen bestaan niet meer.

F. J. Kossmann